

JE SAMO EN PROVINCIALIZEM: PROVINCIALIZEM DUHA

Če je **kulturna** identiteta, potem je
tudi vse drugo: suverenost, državnost,
Evropa.

Marjan Rožanc

Če bi Marjan Rožanc še bival **tukaj**, med nami, bi zagotovo z veseljem zapisal kakšno besedo pomembni obletnici izida prvih Kapelj v dar. Kljub temu, da Marjana tukaj ni, pa je mogoče Kapljam v čast povedati kaj v njegovem duhu. Ta biva še naprej: v naših srcih, v kulturnem spominu in še nekje, nekeje onstran, ki ni dotakljivo, ne razpoznavno, a je na nek skrivnosten način večno prisotno...

Hvaležna sem usodi, da me je obogatila za mnoge pogovore z Marjanom; žive dialoge in pogovor prek njegove literature, zlasti esejistike, ki še odzvanja. Ti stiki, ki so bili globoki in tako zaresni, da je včasih zbolelo, mi dajejo gotovost za razmislek o tem, kaj bi Marjan rekel o Kapljah, če...

Najprej bi potegnil svoj vrednostni meter in začel meriti prostornino Kapelj. Mera bi bila ena sama, za Marjana temeljna: **duhovnost**. Z veseljem bi ugotovil, da so Kaplje udeležale **svobodnega duha**. Že takrat, že v tistih časih, ko še ni bilo raznobarvnosti pogledov in ne pluralizmov drugih vrst. Še posebej bi bil vesel, da se je ta svobodni duh razživel v majhnem kraju, »bogu za hrptom«, kot nekateri radi rečejo. In bi sklenil, kot je tolikokrat: »Ja, svoboda je ena sama, in to duhovna. Tudi provincializem je en sam: provincializem duha.« Ugotavljal bi, da so bile Kaplje znanilke »slovenske pomladi«, kot so take znanilke vedno in povsod lahko samo **kulturna dejanja**. In bi se najbrž

spomnil še na Edvarda Kocbeka, ki je hotel sodelovati z »majhnimi in šibkimi«, pa velikimi po duši s tistega idrijskega konca »bogu za hrptom«. Spominjam se, da mi je nekoč pošepetal na uho o urednikih ugledne slovenske revije besede: »Ne bi se smeli kititi s Kocbekom. Nimajo te pravice! Kajti imeti Kocbeka na svoji naslovni strani ne pomeni ponavljati njegovih besed, temveč **živeti njegovo držo!**« Zaradi drž, ki po njegovem mnenju niso bile na Kocbekovi višini, je tudi večkrat zapisal: »Priče smo nenehnemu moraliziranju, nikoli pa nimamo priložnosti ugledati morale.« (Brevir, ZSK, Ljubljana 1991, s. 47) Za Kaplje pa bi najbrž rekel: »Dobro so se **držali**, fantje!«

Zdi se mi, da bi začel potem razpredati o kulturi in politiki. Ne samo zaradi Kócbekove »pomote«, da je pesnik pristal na politično vlogo, temveč predvsem zaradi **časa**, tega sedanjega, tukajšnjega slovenskega časa, ki ne pristaja na **pesniško** vlogo, ko s politiko prepreda vse pore našega žitja in pozablja na **kulturno bit**. Kajti uresničile so se Marjanove besede: »Brž ko se bodo formalistični politični boji končali, ko bo napisana nova slovenska ustava in ko bodo temeljne človekove pravice uzakonjene, ko se bodo današnji revolucionarji in Partija združili v novo oblast — ... — bo treba imeti rezervo tudi do te oblasti. In moralno opravičilo do te rezerviranosti.« (Brevir, s. 49) Rezerviranost do oblasti pa je po Marjanovem mnenju

rezervirana za kulturnike. Zato, ker ti obdelujejo umetniška polja, kjer ni interesov **zunaj** umetnosti (v politiki, na primer), temveč je umetnost zaradi sebe same in zato zavezana svojim zakonom. Ti pa so, kakopak, duhovne narave, zato najbolj odprti, najbolj svobodni in najbolj - božji, kot bi rekel Marjan. Nič namreč ne more biti Bogu bližjega kot ljubezen zaradi ljubezni same. Na družbeni ravni pa se je taka ljubezen Marjanu kazala še najbolj uresničjiva prav v umetnosti. Zato se je tudi odločil za kulturo in ne za politiko, ker je s tem lahko ostal zvest individualnemu, enkratnemu, neponovljivemu. Politika se napaja iz kolektivnega za kolektiv, ki mu podeljuje vse mogoče identitete (partijsko, cerkveno, narodno...), le individualne človekove usode ji je figo mar. »Človek je pri nas nič. Ponižati ga, zapreti ali celo ubiti ga ni nikakršen greh.« (Brevir, s. 37)

Razmišljam, o čem bi Marjan Rožanc pisal, ko bi Kapljam že izrekel svoje pohvale. Zagotovo bi spisal **esej** in najbrž bi bil to esej o **drugačnem pogledu**. Ah, Marči, kako mi ta drugačen pogled, ta **tvoj** pogled, manjka! Domotožje imam po tvojih očeh, ki so videle, kar drugi videti ne zmorejo, ki so se blago nasmihale temu, kar drugi danes zalivajo z gnojnico sovraštva, ki so objemale ta sveti svet in se mu čudile, ne da bi sikale in žgale s peklenskim ognjem...

Mogoče pa ne bi pisal o drugačnem pogledu, ampak samo z drugačnim pogledom? A vsebina bi bila enaka. Razkril bi

filistre, ki se sprehajajo po slovenskih vrtičkih, te ljudi, ki jim manjka distanca do samega sebe. Prav o tovrstnih ljudeh si napisal enega svojih zadnjih tekstov, datiranega s februar 1990. Naj za Kaplje prepisem konec tvojega razmišljanja o tem, kakšen človek je filister. Takole si zapisal (Brevir, s. 143): »Manjka mu distanca, ki ni poljuben in podkupljiv pogled drugega človeka, temveč distanca, ki jo ustvarja pogled Boga, pogled zunaj družbe in zunaj zgodovine. Torej pogled, ki relativizira vse naše posvetno pehanje, in ga razglaša celo za nemoralnega, obenem pogled, ki poudarja človekovo zavezanost na nekem drugem, neoprijemljivem mestu, obenem pa pogled, ki daje človeku njegov individualen značaj, njegovo izvirnost in enkratnost, osebno vest in odgovornost.

Filister je skratka človek, ki tega pogleda ne prizna in ne mara. Vztraja pri človeku, kot edini priči njegovega življenja, ker je človeški pogled vedno povezan s takimi ali drugačnimi posvetnimi pričakovanji in prinaša tako ali drugačno plačilo. Božji pogled pa je zahteven pogled brez plačila, pogled, ki opozarja na človekov poglavitni smoter, odrešenje, in je zato pogled zadnje in odločilne sodbe.«

Hvala ti, Marči, da si me učil tega in takega pogleda. Zato ti čisto verjamem, da je res, kar si mi napisal v Manihejsko kroniko tisti dan, ko si zvedel za svojo diagnozo (23.4.1990): »Gledal te bom še tedaj, ko me ne bo.«